

BOKEBI 10

na ntina ya **REDD**

o kati na baye mboka to **BITUKA**

Ebandeli

Pene ya million koto isato na bato ya basi mpe babali ya mboka, bazui biloko ya zamba. Bakolo mboka, batu ya tradition, bomoyi na bango ezali kobika na zamba. Bomoyi ya bana mboka ekomi pasi. Ba mabele na bango ezali ya kobebisama na ba entreprise ya zamba, na batu oyo bazoluka ba minéraux, petrole, Gaz to makala mineral, na batu oyo basombi mabele mpe ba compagnie oyo elingi kobokola ba niama to kolona ba nzete, to mpe ba produit ya kolia na regimi ya MONOCULTURE, mpe misala eye elingi esala ba barrages hydroelectriques mpe na koteka courant. Yango, bakati ba nzete mingi na zamba mpe ezobebisa makasi mingi, na kosungama ya ba mbula matadi ya ba mboka.

Bibongiseli ya ba mbula matadi, mpe na koboya kokata zamba na kokata ba nzete esimbaka te. Kasi, bazali kaka kobakisa makambo mpona bana mboka oyo zamba ezali na kati ya bomoyi na bango. Ndakisa, bana mboka misusu, babengani bango na mabele na bango, na tina ya kosala ba parc naturel to mpe na kobatela esika.

Likanisi ya sika koleka oyo gouvernement to mbula matadi azui ezali, REDD to REDD+, mpona koboya bobebisi ya zamba. Mingi mingi, batu ya système REDD bayaka kotia ba projets na zone ya zamba tropicale oyo mboka bazo vivre.

Kasi, mpona ba communauté wana ya bokati zamba esalamaka mingi te. Oyo esalemaki, ezali ke kokata ba nzete mpona kolia, to kotumbaka ndambu ya zamba

10 BOKEBI na ntina ya REDD o kati na baye mboka to BITUKA

mpona kosala bilanga, mpe bisika yango ezongaka. Bobesi zamba ezali na tina te pona bana ya mboka, mpe ekozala lokola kobebisa ndako na yo. Na yango, oyo bazo bebisa zamba bazangi mabele na avantage ya ba entreprise to ba propriétaire ya kimakasi.

Likambo ezali ete na region kuna mabongisi ya REDD etalisami, ezalaka mwa pasi batu bayeba tina na yango ya solo. Ebele ya batu bazali koyebisa bango ete ezali na ntina mpo na bobongwani ya kilima, ekokomisa lokola mbula ebele, elanga molayi, to mpe milunge.

Batu ya REDD bazali koloba ete batika kokata zamba mpona kokitisa makambo wana mpe kobatela zamba. Balobaka kolona lisusu ba nzete mpe kozua zone oyo ebebi. Lisusu, balobaka ete projet ekokende liboso na avantage ya mboka, ndakisa misala, mbongo to misala ya mboka. Kasi, batu ya mboka basukaka na kondima projet REDD, mingi mingi mpo na bilaka oyo bomoni malamumu.

Tala maloba oyo ya République Démocratique du Congo :

« Tozali kondima misala ya projet REDD. Kasi soki likambo eyingeli, ezali biso te bato tokopesa solution to kobongisa. Pamba te, toyebi ete carbone ezali na zamba, mpe tondimi ete tokoki kobebisa yango te. Yango ekofungola nzela ya developpement... »

Ya solo projet REDD ezali malamumu mpo na mboka ?

Ezali solo ete ekofungola nzela ya malamumu mpo na bomoyi kitoko ?

REDD ezali nini ?

REDD ezali kombo oyo etalisi kokitisa misala ya bokati nzete mpe kobebisa ba zamba.

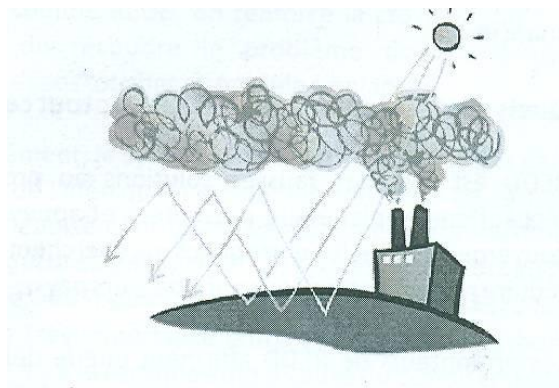
Likanisi ya REDD to projet yango ebimaki na mbala liboso na 2005, na nzela ya lisanga na yango ya mabongisami ya Nations Unies (ONU), na likanisi ya climat. Na ba milulu wana, ba mbula matadi ya ba mboka balobelaka makambo ya climat, na moto ya mokili, na elikya ya kozua eyano.

Nini esalaka to ekomisaka moto mpe bobongwani na climat ya mokili ?

Na ebandeli ya bobimisi ba masini, ezalaki 2000 ans, kosalela ya combustible fossils, petole, makala to charbon mineral mpe na gaz naturel mpona kozua energie to moto, ekobaki se kokoba. Na ngolu wana, boluki kosala yango mingi emataki mpe bosaleli na yango to consommation massive ebotamaki.

Kobakisama ya consommation ya combustible fossiles ebakisaki volume ya ba gaz oyo atmosphere to mokili ezozua, mingi mingi CO₂ (dioxyde ya karboni to gaz carbonique), yango ezali kotombola oyo tobengi « effet de serre », oyo ezomatisa moto ya mokili mpe chargement climatique.

Mpona kosilisa to kokanga moto ya mokili, esengi totika kopelisa ba combustibles fossile, kasi ekozala ya solo soki totiki te kobongola esaleli, to production, na koteka mpe ya kolia.

Banani bazali responsable na yango mpe basali nini mpo bakanga yango ?

Ata kutu ezali processus ya mokili mobimba, causes ya moto ya mokili, ezali mondial te, batu nionso bazali responsable te ya moto wana. Wuta kala, ba responsable ya liboso ya bobimisi gaz, ya effet de serre, bazali ba kompani ya minene transnationales, mpe institution financière oyo bazali kozua ba benefices minene na ngolu ya lolenge ya production mpe consommation wana, na nzela ya combustibles fossiles, mpe bazali na ba intérêt mingi. Batu wana, bazali mingi na ba mboka industrialisé ya nord, ndakisa, Amerique na nord, europe mpe Japon. Ba gouvernement ya ba mboka wana baboya kozua ba mesure mpona kokitisa ba emission ya gaz, mpo ete ekosimba ba intérêts na bango, na ba institution ya finance.

Rapport ezali nini ya REDD na biloko oyo tolobi likolo ?

REDD ezali solution ya lokuta ya mitungisi ya moto ya mokili oyo ba gouvernement bazali kosimba na ba entreprise. Bazali koluka ya solo kokitisa moto ya mokili. Batu ya REDD bazoloba ke kata nzete, mingi mingi ya ba mikili ya mboka tropicaux.

Bazali responsable pene ya 15 % ya emission ya CO₂ na mokili. Na nzela ya koboya kokata nzete, lisusu kobatela zamba tokokisa quantité ya CO₂ oyo ezali kokende na atmosphère. Batu ya RDD bolobi na tango oyo ba nzete ezo mela CO₂ ya ebele, ba zamba ekoki komela ndambu ya gaz émisna combustion ya petrole, charbon mineral mpe gaz naturel, yango ezali kobakisa na kokitisa impact ya changement to bobongwani ya climat.

Yango esalemaka boye ya solo ?

Te, ya liboso, mpona cause ya yambo ya likambo, ezali lolenge ya bobotisi, boteki mpe bosaleli ya mingi, etikali lolenge moko mpona koyesa yango makasi lisusu, tozobeta sete na bondimi ete eyano ezali na kolona nzete, na kozanga kobongola lolenge oyo ezali.

Ya mibale, système REDD ezo simba te mpona, ebandeli na likanisi ete na koboya ba emissions ya carbone, na cause ya kokata nzete, consommation ya combustibles fossiles ekoki kotika. Kasi, ezali lokuta, ezali na bokesenga ya monene kati na ba lolenge mibale oyo ya carbone.

Na ngambo oyo, carbone eyina kokata nzete. Ezali na lolenge na yango esalemela, carbone oyo ba nzete

10 BOKEBI na ntina ya REDD o kati na baye mboka to BITUKA

bapesaka mpe bamelaka, mpe lisusu ezotambola na atmosphere wuta ba millions na ba mbula.

Na ngambo mosusu, carbone ezali kobima tango batumbi petrole, charbon mineral to gaz naturel.

Carbone wana, ezali ya kobambana na se ya mobeli wuta ba millions na ba mbula. Soki ebimi, ezali kobakisa quantité totale ya carbone na atmosphere. Ata kutu ba nzete bakoki komela eteni ya carbone wana ya boleki ekoti na atmosphere.

Ezosalema na tango moke boye mpo, tango nzete ekufaka, bakati ou eziki, CO₂ oyo abatelaki, ekozonga na atmosphere.

REDD ekoki kozala eyano ya bobongoli ya kilima ?

Te. Ata kutu ezali na tina kotika to kokitisa, kokata nzete mpe kobatela zamba mpo na tina ebele, ndakisa yango, projet REDD mpe kokanisa ete ekosilisa ba emissions ya pétrole, charbon mineral mpe gaz naturel ezali solo te, ekopesa kaka retard na ba eyano.

Ya solo, mpona changement climatique, kosalela na industrie ya combustibles fossiles, soki tolandi projet REDD, likambo ya changement climatique ekoya ndongo.

Kasi, REDD azuaki ba soutien ebele mpona nini ?

Ba gouvernement ya mboka oyo bazali na ba zamba tropicales, ezali pasi te ya ko expliquer. Bazali komona na REDD nzela ya kozua mbongo soki baboyi kokata nzete.

Ba ONG ekoya oyo balingi kobatela zamba balandi lolenge ya REDD mpona bazali komona nzela ya kobundisa kokata nzete mpe kozua ba ressource, mpona kobakisa etando ya ba zamba ebatelama na nzela moko, ba mboka eye ezali kobebisa mopepe, bazui likanisi na esengo mpona kopesa eyano ya lokuta na likambo ya bobongwani ya climat, mpo bazanga kokitisa ba emissions.

Esengeli kaka boteka likanisi ete bazosunga mpe bafuta pollution oyo bazali kosala.

Ya suka, secteur ya finance (bourses de valeur, fonds et banques d'investissement, etc.) balingi mingi lolenge ya REDD mpona ezo sala marche d'affaires ya sika.

Zando monene to marché ? Elakisi nini ?

Na mokili ya capitalisme, oyo elukaka kobongola nionso ya biloko, batu ya REDD bakanisi wuta ebandeli ete, lolenge ya REDD ekosenga marché to boteki. Kaka marché ekoki kobimisa mbongo ya tina mpona kobatela zamba ya mokili.

Biloko eye esengami mpona ko négociier oyo babengi "crédit ya karboni", oyo ezali kaka papier to mokanda oyo ezali kolakisa tonne moko ya CO₂, na suka na mokili kuna projet RDD ezali, yango na credit ya carbone, ezotalisa ete tonne moko ya CO₂ ezali ya kobambama esika moko mpona koboya kokata nzete.

Ndenge nini koyeba boni ya ba crédit ekoki kozela kotekama, to lolenge nini koyeba volume ya emissions ya CO₂ oyo ekozala éviter na projet moko REDD ?

Mpona koyeba boni ya credit ya carbone ekozala kobotama na projet REDD moke, batu ya système balobaka ezali na tina ya kosala ba calculs ebele mpe compliqué.

Ya liboso, esengeli ko calculer boni ya carbone ezali na zone ya zamba kuna projet ekozala executer.

Yango ezali pasi to impossible ; lelo, esaleli ezali ete ya koyeba ya solo basaleli ya masini basali ba calcul oyo eliaka mbongo ebele mpo ezosalela ba methode ya sùr te mpe ya pasi. Ata kutu, ezali impossible kokoma na précision ya ba chiffre, ezali lisusu pasi ko vérifier yango pe écart ekomaka ya koleka 50% lisusu, esengi kosala

calcul mususu ya pasi : ezali kozongisa ndambo ya karboni oyo ya zamba ezalaki ya kobatema na contrat oyo bazo signer, batiki na basombi.

Ya sika, oyo ya misatu, ekozala lisusu pasi koteka karboni na niongo sima ya projet REDD, ba calcul ekozala lisusu arbitrai mpona nini ba calcul wana ezali na tina ? Mpo basombi ya credit ya karboni ezali kokotisa mibeko na molili ya kokotisa tonne additionnelle moko ya karboni. Niongo ezopesa mosombi ya koleka ba mbeba ya emission ya karboni esilaki.

Niongo ezali kopesa nzela emission additionnelle. Ezali projet REDD nde esali yango.

Quantité ya carbone oyotozo likya kobomba na zamba na ngulu ya projet REDD ebongoli na CO2 oyo zamba ekobomba été projet ezalaki te.

Ba calcul ezali ya solo ?

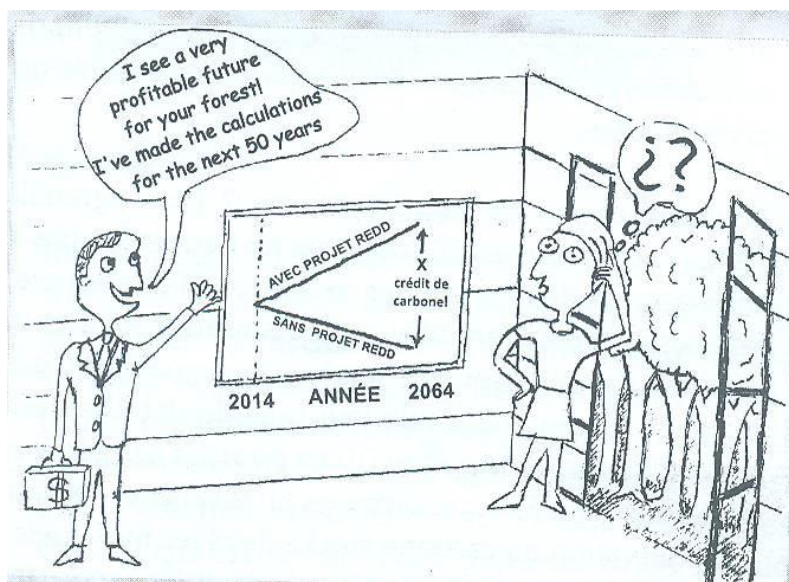
Te. Na bosolo ya ba calcul wana, etalisi ete ezali lokuta. Kasi, mpona kozua eloko moko ya ko lakisa yango na wenze ya karboni oyo elingi eyeba soki niongo wana oyo ekozala negocier, ezali ya kilo, pe mikanda ebele esalama. Na misala wana ya credit ba consultant na ba specialistes oyo bazali kosala ko verifier mpe ko controler ba calculs, mpo na ko certifier projet yango mpe marché ya credit ya karboni ezali ya solo ndenge nini kotia talo ya karboni na niongo.

Talo ya niongo ya karboni elandaka motuya na yango. Na theorie, talo elandaka offre mpe demande, to na negociation kati ya consultant na acheteur. Ba mvula oyo ewuti koleka, talo ya niongo ya karboni ezalaki kati ya minei mpe zomi na mibale ya ba dollards na tonne.

10 BOKEBI na ntina ya REDD o kati na baye mboka to BITUKA

Tozokanisa ete ba consultant na basaleli ya masini bazali kosala ba kelasi, bazobatela mpona bango kotika ya motuya ya karboni ya niongo. Tobosana te motuya monene ya zamba ezali impossible ya kobongola ba talo bakanisi yango te. Motuya ezali valeur ya mosolo ya karboni.

Na yango bobakisa lolenge REDD ezali kosenga na ba mboka ete, bandima ba legislation to mibeko mpo na kisimba mosala ya botali kati kati ya karboni, mpo ete basombi ya CO₂ baza na garantie. Ba mibeko to legislation ezali compliqués na ndakisa, oyo ezali na Brésil, Etat d'Asie.

Ti awa tolombeli REDD, kasi bolobelaka pe REDD+ mpe REDD++. Eza nini ?

REDD+ ezalaki na mbula tuku mibale na libwa bofugwani ya REDD. Ezali na ba point boye « gestion ya ba zamba » mpe « kofulisa bibombeli ya carbone ya ba zamba ». Esika wapi zamba ezali kutu bazosenga kobatela zamba esengi REDD+, ata ezali projet ya « geste durable » oyo, ya solo ezali kokoba kobebisa zamba na nzela moko, ba projet ya kozongisa ba zamba ezali na kolona ba nzete « exotique » na lolenge ya monoculture, na lisusu ba eucalyptus trangeniques, oyo ekoki kozua projet REDD.

Mpona nini koleka na REDD to REDD+ ? Mpo koyebisa affaire minene. Systeme REDD ya ebandeli ezo pesa ndingisa te ba mboka nionso ya kozua ba ressources. Ndakisa, ba mboka oyo baza na ba zamba mingi ya tropical mpe taux ya bokati ba nzete ezali muke, projet REDD ekoki te ko gérer ebele ya ba credit ya carbone kasi ; nzela ya « conservation » to bombombi ya carbone oyo evandi na zamba, bazolinga yango mpo ezosala ete bateka credit ya carbone oyo ebimi na kobatela ba zamba oyo ezali.

Systeme REDD++ efungoli REDD+ ebakisi ba zamba na agriculture mpe na misala misusu ya kosalela mabele.

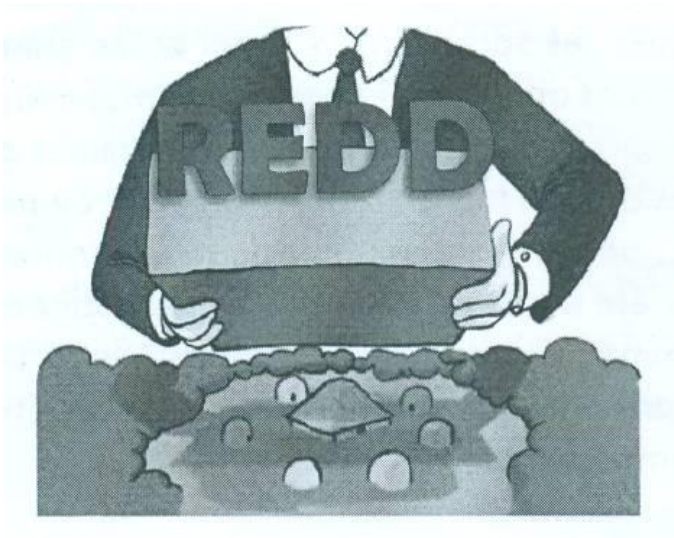
NA SUKA

Kobanda mbula koto mibale na mitano, mbulamatarari ya ba mboka ya ba zamba tropical, ba kompani ya mangomba mpe ba ONG ya minene ecologistes bazuaki mbongo ebele mpe kobakisa lolenge ya REDD. Zomi ya ba projet ya botambolisi etiamaki to ezuamaki na mosala mpona kotalisa ke système ekoki kosala, oyo ezuamaki na ba zone oyo ba zamba ezalaka bomoyi ya bana mboka. Babokebi zomi oyo tozomonisa ewuti na experiences ya bana mboka.

BOKEBI 1

LIKANI OYO EWUTI LIBANDA « LIKOLO TE NA SE »

Kombo REDD ezali ebengami na lokota ya anglais. Elakisi ete ezali likanisi ya bana mboka te, ya batu oyo bavandi na zamba te, kasi, ewuti libanda « kobanda likolo te na se », lokola ba bilanga industriel ya eucalyptus mpe soja, ba mine, barrage hydro électrique mpe biloko mosusu. Mpo ete misala oyo bapesi likanisi na mabele ya bana mboka ekoka kozala na ba avantage, esengi ete ewuta na bana mboka bango moko, esengeli te ewuta libanda. Yango mama ya likambo ya système RDD.

BOKEBI 2

LIKANISI EZALI NA BIKILA MPONA BANA MBOKA

Lokola na cas ya ba parcs naturels to etando ebatelama, projet REDD moko ezali yango mpe na bikila mpona bana mboka, mpona ndenge ya kozala na bango na lolenge ya kala to ya bakoko, basalelaka zamba. Yango ezalaka ata eteni ya mabele, okomona longo mosusu mabele nionso.

Ndakisa, kutu projet REDD ezali, ezala mingi mingi kopekisa kokata nzete mpo na kosala cano to ndako. Bapekisaka bango mpe koboma nyama te, kopepa ata mbisi. Tango mosusu epekisami kobuka mbuma na zamba, tango mosusu nzete oyo ya kobikisa bokono, oyo akomeka kobuka mibeko ba kokanga ye na police, garde privée ya projet REDD.

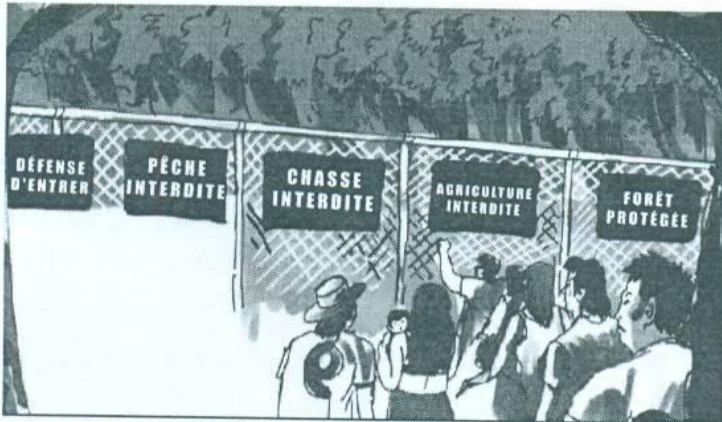
Eyaka mingi mingi ete, ba projet REDD epekisa mibali to basi ya kosalela zamba ndenge bosalelaka liboso, ezala wana kobuka mibeko mpe na oyo etali culture mpe tradition, na mode de vie ya bana mboka, mbongwana emonani na sima projet REDD.

BOKEBISI 3

SYSTEME REDD EZALI KOBUNDISA BOSOMI YA KOLIA YA BANA MBOKA

Mosala oyo ezalaka mingi na bikila, mwa eteni ya zamba mpona kolona, yango kutu, ezali mosala mpona mingi ya bana mboka. Okomona, tango mosusu, bapesi nzela ya kolona mwa bilanga na ba esika, bo kataki ba nzete tango mosusu mpe bapekisaka nionso.

Na kopekisaka na bana mboka ya kolona to kosala bileyi na ye, kaka bazali kotosa te ndenge ya kovanda ya batu kasi lisusu tradition na bango. Kasi mabe koleka, ezali bana mboka ndenge nini lisusu te ya kosala to koluka biloko ya kolia.

Lolenge REDD ezosala kobatela ya mabele ya bana mboka

Batu ya projet REDD balingi bazala na bolandeli ya etando ya projet, mpo balakisa na ba oyo bazali kopesa mbongo kokata zamba ekiti na etando mpe likama mpo na bana mboka esili.

Na ba tango misusu, misala ya zamba bazalaki kosala bamikitisa, mpona kozua mabele, bokata nzete mpo bozua misolo. Kasi batu ya REDD batiki ba nzete esika ezali, kasi likanisi ezali obe misolo.

Mpo nzete ezobomba karboni, balobi ke karboni etikami tango botumbi nzete, ezali lolenge moko na karboni ke ba enterprise babimisaka tango batumbaka petrole. Yango ezali kosala mbonguana ya kilima mpe mbulamatarari na ba kompani balobi ete, bakoki kokoba kotumba petrole, yango eko balola climat te. Soki bafuti mpo motu mosusu afungola karboni te. Yango sika oyo ba kompani eye balingi kosomba karboni, na kofutaka moto oyo andimi kobatela karboni na nzete ya zamba, yango kotika nzete na zamba ezali kopesa misolo, yango batu ya REDD bazolinga

Yango bazoluka ko controler mabele, ezosala ba bitumba ebele na bana mbika. Mingi soki, mabele na bango eyebani.

Kasi ekoki kozala na mikakatano oyo bazali na ba droit na ba mabele ya bango misusu mpe kosalela zamba mpo batu ya REDD bazoluka karboni, kutu nzete ezali lisusu te, etalisi esika batu ya mboka bavandi.

10 BOKEBI na ntina ya REDD o kati na baye mboka to BITUKA

Totala paragraphe ya mokanda na bofuti na bana mboka oyo projet REDD esimbi, batu ya projet REDD na gouvernement bazali kosala makasi moko te mpona kozua eyano na mikakatano mpo batosa mibeko ya mabele ma bango.

Yango, systeme REDD esalelaka ti mpo etosa mibeko ya bana mboka. Bazali kobotola mabele ya bana mboka, bakoma bakolo mabele.

BOYEBISI 5

PROJET REDD ESALA MINGI BAKABUANI NA KATI YA BANA MBOKA

Mpo na kozua bandimi ya bana mboka mpe batika kosalela zamba lokola liboso, batu ya REDD bapesaka eloko moko ndakisa misala, mbongo to kosunga likanisi eye etali social na mbongo mpona kozangisa mwa moke oyo bana mboka babungisi na kosalelaka zamba lisusu te.

Ba projets REDD bapesaka mingi misala lokola bokengeli zamba. Mosala wana ezali kokengela bana mbona misusu mpo batosa mibeko ya projet. Epekisami kokata nzete, koboma niama, koloba mbisi, kolona na kati ya zamba tango, REDD azobundisa bango na bango.

Okomona tango mosusu, batu ya REDD bapesi mbongo na bana mboka mpe balingi mabongisi na sima ya mbongo na bango. Organisation wana ya mbongo ebundaka mingi na bakonzi ya mboka. Ezalaka rare ke projet REDD ezala na mawa ya kopesa misala mpe ba avantage na bana mboka nionso. Ndambu bazali na avantage basusu te. Oyo balongue, bazuaka misala te, bazuaka mbongo te mpe bakotaka na projet te. Ezalaka mingi ke mikakatano te, na oyo esala bokabuani to

10 BOKEBI na ntina ya REDD o kati na baye mboka to BITUKA

kobakisa bokabuani na oyo ezalaka. Yango, bakoki lisusu kosangana. Bosangani yango nde epesaka makasi ya kobunda na projet REDD mpe kozua mabele.

BOKEBISI 6

PROJET REDD EYAKI TE KOSALISA BANA MBOKA NA MITUNGISI

Bana REDD bazali na objectif moko ya monene. Koteka karboni. Yango bazali kolobela bokati zamba na bana mboka oyo bango balingi ba contrôler. Yango nde nzela bakoki kosala mbongo na projet na bango.

Elakisi ete projet REDD ekosilisa ba mikakatano na bango te, lokola kondima mibeko na bango ya mabele, mikakatano ya bokolongono ya nzoto, education to eteyelo, transport na mwenge ya biloko ya bana mboka babuki. Na nzela mususu, mikakatano ya bana mboka ezala kaka wuta kala kasi projet REDD eyei kobebisa lisusu.

Yango, tango kaka ke na sima ya koya ya projet REDD bomoyi ya bana mboka ekomaki lisusu pasi koleka.

BAKEBISI 7

PROJET REDD EZO BEBISA KOZALA YA BANA MBOKA.

Bana mboka bavandi na zone oyo eponami na projet REDD ezali lokola mama na likambo. Bazali koloba ndenge ya kobatela zamba. Kasi bana mboka bayebi. Bana mboka babatelaka zamba, bazali na tina te boyebisa bango.

Bana mboka oyo bazali kotosa te mibeko ya projet REDD, bakangamaka bango nionso bazali bakeyi. Na kokabola bango mabota bazo banga. Bazali na mosala te, bakomi kokende na ba ekuka to ville. Bana mboka batikali moke.

BOKEBISI 8

PROJET REDD EKO PEKISA TE BABEBISI YA ZAMBA.

Projet REDD ezosalama na ba zone moke ya zamba. Na libanda na yango, ba misala ya mines mpe petrole, baza kosala tango mosusu ba barrage hydroélectrique, monoculture, bobokoli ba niama, na lisusu bana mboka ba mituni mingi mpona nini bazotika te kokata zamba oyo ezo salama.

Epayi mosusu, mimona ba nani projet REDD ezali ? Ba gouvernement pe ba entreprise polluants oyo bazali na mposa ya kolakisa ete bazofuta ndenge babebisaka.

Likambo esali ke soki ba mboka ya pollution ezali kokoma changement climatique ekosala kaka. kokata ba nzete te ekosala eloko ya makasi te. Ba entreprise wana, bazali na tina ba minerais, petrole, charbon mineral mpe courant oyo ezali kobebisa lisusu mingi ba zamba, ekosala ba incendie mpe changement climatique.

Kasi, balingi ke système REDD ezali kotia mbongo na bitando ya bokati zamba ezali, ekokita projet REDD ezosilisa te cycle ya kobebisama na zamba, bazobakisa lisusu kobebisama na zamba.

10 BOKEBI na ntina ya REDD o kati na baye mboka to BITUKA

Ba entreprise ya minene oyo ekoti na projet REDD baza na ntina, bango mpe bazo contrôler ba mabele lisusu mingi oyo ezali ya bana mboka. Ezali ba projet ya kobebisa.

BOKEBISI 9

BANA MBOKA OYO BAZALI NA BOSENGA YA ZAMBA, BAZALI BANGO MOKO TE OYO BAZALI NA PASI.

Lokola tolobaki yango likolo, na kati ya baoyo bazali kopesa mbongo na projet REDD tozali na ba entreprise polluants oyo bazali kotinda karboni, ndakisa oyo ya petrole na Canada. Bomoyi ya bana mboka ya Canada ebebi makasi. Eyano ezali likoka botika kosala pollution na bisika wana, kasi projet REDD ezoloba yango te, ezosala ndenge mususu.

Ba projet REDD eza liboke ba entreprise polluante loleki ya Canada, ekoka kofuta na kopesaka mbongo mpo na projet REDD, mpona koboya bokati zamba, lokola na Bresil, RDC to Indonesie.

Tozomona ke ba victime ya projet REDD ezali kaka te bana mboka, mpe batu ya mosika bazali mpe na pasi lolenge ya bana mboka na Canada.

BOKEBISI 10

EYANO YA SIKA : KOMPANI YA MUNENE

Na projet REDD oyo ezali kosalema tomonaka kaka groupe to bato moke bazo profiter na yango. Masanga ya minene maye tobengi ONG ya minene, ba technisien ya état, ba consultants, bazali na chance ya coordination to botambwisi ya projet. Mpe oyo etali "masini" na ndakisa, esengeli batalisaka, esengeli botala soki deforestation esalemaka te, mingi kati na bango bazokata ndenge balingi na ba mabele ya bana mboka na nzela moko, ba enterprise polluantes bazozua mbongo mpe nakosala projet REDD, mpo yango ezali kobebisa makasi lisusu, na kolobaka ke bozali kosala yango mpo babatela zamba to nature, na esika mususu na ba cas mingi, bana mboka babatelaka zamba, bazozua avantage moke te to ya moke, bafundi bana mboka na bokati ba nzetze kasi misala eye bazali kobebisa bavandi kimia.

Lisusu, bana mboka bakozua etumbu soki bazali kaka evandeli oyo ya zamba. Na koleka bana mboka baza na risque ba bengana bango na mabele na bango oyo wuta kala bavanda.

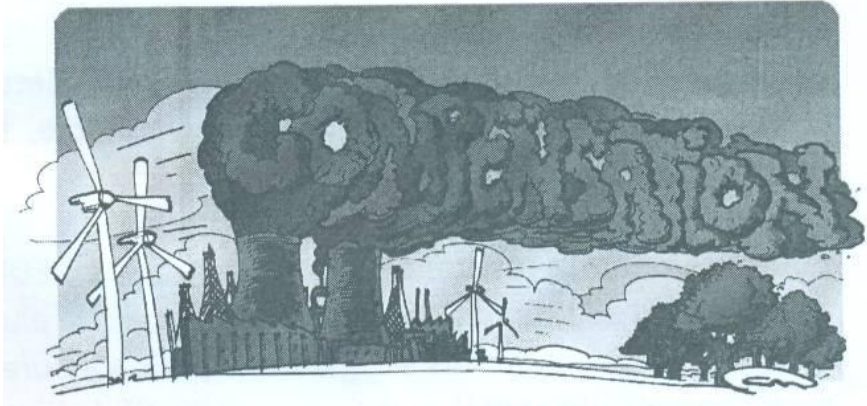
LOLENGE NINI KOBUNDISA POLLUTION MPE KOBATELA ZAMBA TROPICAL ?

Ezali pasi te ya kosimba to ko comprendre système REDD. Bana mboka oyo projet REDD etali, projet REDD bazoloba yango na pete : makambu etali pollution ezali na ba mboka misika, batu ya projet REDD balingi ba zone eye na ba mboka na biso. Solution esengeli ezuama kuna na bisika bazali, mpo ya ba mboka bazobakisa makambo.

Totala maloba ya moto oyo projet REDD etungisi na bresil : « sikoyo tozali bakangemi o boloko awa, mpo totinda karbone kuna ».

Yango nde mabe, tozoniokuama awa mpo bango kuna ba bika.

Oyo ezali pasi to impossible na koyeba, ezali ete, ba compani bapesi to mpe polluants baloba ke kokata ba nzete te esika moko ezali kopesa bango nzete, bakoba ko polluer to kobebisa esika mosusu. Eteni oyo ya histoire ezali expliquer malamau te, oyo ezali kokamwisa te mpo ezali na sens te. Lolenge nini tokoki kofuta pollution ya esika moko na misala oyo ezali na ba milliers ya ba kilometre ya musika ? Mpe lolenge nini tokoki lisusu kosala ba affaire kitoko, lokola kosomba mpe koteka ba karboni na wenze wana ya karboni ?

Solution ya logique, ezali simple koleka mpe ya mayele, ekoki kozala kotika ko polluer kuna ezali kosalema. Na ngambo mosusu, nzela ya malamu mpona kobatela zamba, ezali kobatela mibeko ya mabele mpe mibeko ya kosalela ya bana mboka. Batu misusu bazali na bosenga na zamba, kokabela bango na lolenge ya kobatela zamba mpe bobongoli ya mabele.

Mpona kozua ya solo eyano na likambo ya bokati zamba, kobebisa zamba, esengi ko kolendisa mpe kopekisa ba causes ya yambo, lokola extraction miinière, kotongama na barrage hydroélectrique ya minene mpe ba zela, bilanga ya minene ya régime monoculture mpe misala misusu ya kobebisa.

Ezali na ntina lisusu kobongola bisaleli ya makasi ya énergie mpe biloko ya lolenge nionso, mingi mingi, na ba engumba minene ya Europe mpe Etats-Unis likolo ya consommation oyo ezobebisa mpe zamba na mosika.

10 BOKEBI na ntina ya REDD o kati na baye mboka to BITUKA

Ya esengo, koboya système REDD eza ya makasi na mokili mobimba, lisusu babana mboka ba tunani mpo ya bolandeli mpe kosalela mabele ya ba nkoko. Na etumba wana, ya motuya ezali koyeba ete bana mboka ebele bitumba oyo etali mpe mbongo na kokutana mpe koyokana na bakolo mabele, mpe kopekisa kobebisa lisusu zamba, na mabele mpo na mbongo.

10 BOKEBI na ntina ya REDD o kati na baye mboka to BITUKA

Cette brochure est traduite en langues nationales et
publiée avec l'appui financier de **1111**.
